

<https://jhr.ui.ac.ir/?lang=en>

Journal of Historical Researches
E-ISSN: 2476-3306

Document Type: Research Paper

Vol. 15, Issue 4, No.60, Winter 2024

Received: 02/07/2023

Accepted: 08/04/2024

Tribal Contexts and Historical Structures of Power and Borders in Trucial Oman (United Arab Emirates) (1800-1971)

Salman Ghasemian *

Associate Professor, Faculty of History, Department of Persian Language and Literature, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran
ghasemiansalman2@gmail.com

Abstract

Tribal relations and historical structures of power and border in Trucial Oman (United Arab Emirates) in the 13th and 14th centuries AH / 19th and 20th AD until the establishment of the United Arab Emirates in ۱۹۷۱ AD play a decisive role in recognizing the historical identity of the sheikhs of the Persian Gulf. The special geographical conditions of this region have created this special social situation for them. The importance of the issue of the role of tribal relations in drawing the borders of power and politics in the United Arab Emirates is due to its role in understanding the nature of the history of the developments of the southern coasts of the Persian Gulf during the last century. On the other hand, the political complexity of the borders caused by the relations between tribal systems and the primitive culture ruling an important part of the coastal and interior regions has increased the importance of the issue of the role of tribal relations in the process of building power and political boundaries in this region during the last two centuries. The determining factors of tribal relations, the traditional structure of relations and the internal developments of Trucial Oman show that along with colonial policies, tribal ties and the ability of sheikhs to develop such ties determined the scope of their influence during the formation of political borders. The issue of security and tribal interests or

*Corresponding author

2476-3306 © University of Isfahan

This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

10.22108/JHR.2024.137383.2517

needs has played a decisive role in delineating the position of sheikhs. This situation continued until the end of the 20th century when the concept of border and nation was raised for the first time. This study, using an analytical approach and extensive library studies, seeks to answer this research question: what role did clan relations and the sheikh power mechanism play in the structural changes and historical developments leading to the formation of the United Arab Emirates? In the meantime, the examination of the available evidence of the total geographical and human factors and the historical developments of the 19th century should be taken into account in understanding the developments leading to the empowerment of Baniyas in the United Emirates.

Keywords: Trucial Oman, Tribal Relations, Deira and Merz, Qawasem, Baniyas

Introduction

The United Arab Emirates, consisting of 7 sheikhdoms under the supervision and semi-official rule of Abu-Dhabi, has the most complicated political borders in the world. This complexity is largely due to its tribal nature at the stage of determining political borders in the 1950s and 1960s. The study of clan relations in the political history of the southern shores of the Persian Gulf helps the researcher in studying the historical developments of this region during the last two centuries. Tribal systems have played an important role in the formation of the new identity of the United Emirates and its border issues. Investigating the position of tribal relations in the power divisions, the role of the tribe in determining its boundaries, and the tribe's understanding of the border are important in the process of forming the boundaries of this region.

In the conditions where the nomads considered their powers to be a kind of limitation of the livestock grazing area, obeying the senior sheikh and accepting his authority was only a recognition of the existence of a link or tribal alliance in order to deal with threats. Regarding the background of the research, the articles that have investigated the historical records of the seven emirates of this region or the clan system and demarcations should be taken into consideration. Among Iranian researchers, the issue of factors influencing the drawing of the political borders of the United Arab Emirates and its historical course has not been considered. In the book *Borders in the Persian Gulf region*, [Jafari Veldani](#) (1995) refers to the process of political demarcations and some border problems of the seven emirates in a general and passing way. This study reviewed tribal relations and the way power is divided among the tribes of this region, the concept of Deirah and its conceptual connection with the territorial boundaries of the southeastern coast of the Persian Gulf, the role of tribal ties in gaining power and weakening Qawasim and against the increasing influence of Baniyas and finally, their leadership in the United Arab Emirates.

Materials and Methods

In this research, the above-mentioned objective was examined using library sources and an analytical-descriptive method and referring to various sources, especially Persian Gulf historical and Geographical books about tribal contexts and historical structures of power and borders in the United Arab Emirates especially, from 1800 to 1971.

Research Findings

The research findings suggested that tribal relations in the United Arab Emirates, whether in the

form of traditional relations or relations caused by colonial factors aligned or opposed to Baniyas and Qawasim, significantly affect the power and influence or isolation of Baniyas (Abu Dhabi), and Bani Katab (Dubai) has had an impact. However, England influenced the position and relations of Trucial Omani social groups in many ways. The policies of the leaders of the Baniyas and Qawasim tribes, which were effective in the formation of the United Arab Emirates in 1971, were a combination of Najd traditions and British colonial policies.

Discussion of Results and Conclusions

The southeastern regions of the Persian Gulf or Oman reconciled with Bedouin culture and in accordance with the cultural patterns of Najd, Arabia. The coastal regions are accessible to the interior Bedouins. Some nomads of the region were immigrants and had limited acquaintance with the Bedouins. Even though Qawasm was able to create a union with the culture at a point from the fall of Safavid to the beginning of Qajar, with the defeat in 1820 AD/1235 AH, they challenged the durability of Qawasm union with the help of British forces. Based on the culture and the power of Sheikh Arshad and due to the disintegration and establishment of scattered Sheikhs, the nomads of this region gradually were not in line with Ras al-Khaimah, and from the second half of the 19th century, the ground was paved for the influence of the sheikh of Abu-Dhabi due to the increasing connection with the nomads.

Until the middle of the 19th century, due to the monopolistic policies of England and the strengthening of the tribal relations of the Baniyas with various branches living in the interior areas of Oman (Mutsaleh and Barimi, Zafara, Zahirah, Liwa, etc.), Abu Dhabi's sphere of influence increased within the Musandam and tribes and groups involved in fishing and desert tourism. Important tribes of Naimis of Zahira and Barimi, Zawahiris of Barimi, Mazarii, Manaseer, etc. joined the Baniyas union, and Bani Kitab, Bushams and Mazarii, who were close companions of the sheikhs of Ras al-Khasma, forced themselves out of the sphere of influence of Qawasim and joined the allies of Abu-Dhabi. The final circle of this process was completed in 1971 with the withdrawal of England from this region and the formation of the United Arab Emirates under the leadership of Abu-Dhabi.

پژوهش‌های تاریخی

سال پانزدهم، شماره چهارم (پیاپی ۶۰)، زمستان ۱۴۰۲، ص ۹۳ - ۱۱۰

تاریخ وصول: ۱۴۰۲/۴/۱۱، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱/۲۰

مقاله پژوهشی

مناسبات عشیره‌ای و ساختارهای تاریخی قدرت و مرز در عمان متصلح (امارات متحده عربی)

(۱۸۰۰-۱۹۷۱م)

سلمان قاسمیان* ، استادیار گروه تاریخ، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، ایران

s.ghasemian@home.ikiu.ac.ir

چکیده

مناسبات عشیره‌ای و ساختارهای تاریخی قدرت و مرز در عمان متصلح (امارات متحده عربی) در دو سده ۱۳ و ۱۴ هجری/۱۹ و ۲۰ میلادی تا تأسیس امارات متحده عربی در ۱۹۷۱ میلادی، نقش تعیین‌کننده‌ای در شناخت هویت تاریخی شیخ‌نشین‌های خلیج فارس دارد. شرایط خاص جغرافیایی این منطقه، این وضعیت خاص اجتماعی را برای آن رقم زده است. اهمیت موضوع، نقش مناسبات عشیره‌ای در ترسیم مرزهای قدرت و سیاست در امارات متحده عربی، به واسطه نقش آن در فهم ماهیت تاریخ تحولات سواحل جنوبی خلیج فارس طی یک سده اخیر دارد. از جهت دیگر، پیچیدگی سیاسی مرزها ناشی از روابط میان نظام‌های عشیره‌ای و فرهنگ بدوی حاکم بر بخش مهمی از مناطق ساحلی و درونی، بر اهمیت موضوع نقش مناسبات عشیره‌ای در فرایند ساخت قدرت و مرزهای سیاسی این منطقه طی دو سده اخیر افزوده است. عوامل تعیین‌کننده روابط عشیره‌ای، ساختار سنتی روابط و تحولات درونی عمان متصلح نشان می‌دهد که در کنار سیاست‌های استعماری، پیوندهای عشیره‌ای و توان شیوخ در توسعه این‌گونه پیوندهای تعیین‌کننده محدودده نفوذ آنان در دوران شکل‌گیری مرزهای سیاسی بوده است. موضوع امنیت و منافع یا نیازهای عشیره‌ای، نقش تعیین‌کننده‌ای در ترسیم جایگاه شیوخ داشته است. این وضع تا اواخر سده ۲۰م ادامه داشت که مفهوم مرز و ملت برای نخستین بار مطرح شد. این مقاله با رویکردی تحلیلی و با روش مطالعات کتابخانه‌ای، به دنبال پاسخ به این پرسش اساسی است که روابط عشیره‌ای و سازوکار قدرت شیوخ، چه جایگاهی در تغییرات ساختاری و تحولات تاریخی منتهی به شکل‌گیری امارات متحده عربی داشته است؟ در این میان با بررسی شواهد موجود، مجموع عوامل جغرافیایی و انسانی و تحولات تاریخی سده ۱۳ق/۱۹م را باید در فهم تحولات منتهی به قدرت‌یابی بنی‌یاس در امارات متحده، مدنظر قرار داد.

واژه‌های کلیدی: عمان متصلح، روابط عشیره‌ای، دیره و مرز، قواسم، بنی‌یاس.

مقدمه

امارات متحده عربی متشکل از ۷ شیخ‌نشین تحت نظارت و حاکمیت نیمه‌رسمی ابوظبی (پایتخت)، پیچیده‌ترین مرزهای سیاسی در جهان را دارد؛ این پیچیدگی تا حدود زیادی ناشی از ماهیت عشیره‌ای آن در مقطع تعیین مرزهای سیاسی دهه ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰م. است. بررسی روابط عشیره‌ای همراه با اهمیت این نظام در تاریخ سیاسی سواحل جنوبی خلیج فارس، محقق را در بررسی تحولات تاریخی این منطقه طی دو سده اخیر یاری می‌رساند. نظام‌های عشیره‌ای، نقش مهمی در شکل‌گیری هویت نوین امارات متحده و مسائل مرزی آن داشته‌اند. بررسی جایگاه روابط عشیره‌ای در تقسیمات قدرت، تعریف دیره (Dairah)، نقش عشیره در تعیین محدوده آن و فهم عشیره از مرز در روند شکل‌گیری مرزهای این منطقه اهمیت دارد. در این میان با بررسی نظام عشیره‌ای، اتحادیه قواسم و بنی‌یاس طی سده ۱۳ق/۱۹م و مقایسه آن با تغییرات انجام‌شده در معادلات قدرت طی نیمه دوم سده ۱۳ق/۱۹م و سده ۱۴ق/۲۰م، باید این مسئله محوری را بررسی کرد که میزان سلطه شیخ ارشد یا حوزه نفوذ سیاسی این دو عشیره در میان دیگر عشایر، به چه نحو تغییر کرده و در تعیین مرزها تأثیر داشته است. با توجه به اینکه قواسم عموماً یک قبیله مستقل در نظر گرفته نمی‌شود و اتحادیه‌ای متشکل از چند گروه غیر همگون از عشایر است، بنی‌یاس نیز از نظر تعدد گروه‌های اجتماعی و معدود بودن تعداد افراد، یک قبیله به مفهوم رایج تلقی نمی‌شود و هم‌زمان به واسطه شرایط حاکم بر مناسبات این منطقه، بنی‌یاس عموماً یک قبیله مستقل در نظر گرفته نمی‌شد؛ از این رو در این مقاله ترجیح بر این است که به جای عنوان قبیله که مفهومی گسترده و متفاوت با شرایط اجتماعی

گروه‌های بادیه‌نشین در حوزه امارات متحده دارد، از لفظ عشایر بهره ببرد. به هر ترتیب، در شرایطی که عشایر اختیارات خود را نوعی تحدید حوزه چرای دام تلقی می‌کردند و تبعیت از شیخ ارشد و پذیرش سلطه او تنها به منزله شناسایی وجود یک پیوند و یا اتحاد عشیره‌ای به منظور مقابله با تهدیدات بود و هم‌زمان کمبود امکانات موجود در کنار وجود دوگانه اقتصاد دریایی و سیستم بادیه‌نشینی، شرایط خاصی را برای عشایر عمان متصل (جنوب شرقی خلیج فارس) ایجاد کرده است.

به منظور یافتن پاسخی مناسب برای این مسئله، ابتدا باید پس از بررسی مختصر جغرافیای سیاسی منطقه، ماهیت روابط عشایر ساکن در این منطقه را مطالعه کرد؛ سپس عوامل شکل‌گیری اتحادیه قواسم، پیوندهای عشیره‌ای و پراکندگی جغرافیایی آنان، نحوه پیروی آنان از دو جریان حاکم، جریان حوادث منجر به قدرت‌یابی قواسم و سپس کاهش نفوذ آنان در این منطقه و حوادث منجر به قدرت‌یابی بنی‌یاس در عمان متصل بررسی شود.

درباره پیشینه تحقیق، باید به مقالاتی توجه شود که سوابق تاریخی امارت‌های هفت‌گانه این منطقه یا سیستم قبیله‌ای و مرزبندی‌ها را بررسی کرده‌اند. در میان محققان ایرانی به‌طور مشخص، به موضوع عوامل مؤثر بر ترسیم مرزهای سیاسی امارات متحده و سیر تاریخی آن توجه نشده است. جعفری ولدانی (۱۳۷۴) در کتاب *تحولات مرزها در منطقه خلیج فارس*، به صورت کلی و گذرا به فرایند مرزبندی‌های سیاسی و برخی مشکلات مرزی امارت‌های هفت‌گانه اشاره دارد. در آثار مجتهدزاده (۱۳۸۸) نیز این نگاه کلی با مبنای جغرافیای سیاسی و نظامی دیده می‌شود. در منابع غیر ایرانی چون قاسم (۱۴۱۹)، به نوعی کلی‌گویی وقایع دیده می‌شود.

سردارنیا و عزیزی (۱۳۹۴) در مقاله «تحولات دنیای عرب و ثبات سیاسی در امارات متحده عربی» نیز، تنها موضوع بی‌ثباتی در ساختارهای حاکمیتی این امارت‌ها را فارغ از بسترهای عشیره‌ای بررسی کرده است. از این رو در متون تألیفی و ترجمه‌های موجود، کمتر به موضوع مناسبات عشیره‌ای رقابت‌های بنی‌یاس و قوایم و تأثیر آن بر شکل‌گیری مرزهای نامتجانس در امارات متحده عربی اشاره شده است. در این میان پس از بررسی اجمالی روابط عشیره‌ای و نحوه تقسیم قدرت در میان عشایر این منطقه، مفهوم دیره و ارتباط مفهومی آن با مرزهای سرزمینی سواحل جنوب شرقی خلیج فارس، نقش پیوندهای عشیره‌ای در قدرت‌یابی و تضعیف قواسم و در مقابل افزایش نفوذ بنی‌یاس و درنهایت رهبری آنان در امارات متحده عربی را بررسی می‌کند.

ساختار عشیره‌ای عمان متصلح

به‌طور کلی سه گروه یا سه نوع زندگی اجتماعی در عمان متصلح سواحل جنوبی خلیج فارس وجود دارد: ۱- عشایر بیابان‌گرد که عمدتاً در مناطق داخلی ساکن‌اند و بر دیره (مجموعه واحه‌ها) متکی‌اند؛ ۲- ساحل نوردان هوله که در اصل ساکنان سواحل ایران بودند و در مواقع صید مروارید به آنجا کوچ می‌کردند؛ ۳- ساکنان دائم یا یکجانشینان که البته جمعیت بسیار پراکنده‌ای در روستا-بندرهای ساحلی داشتند (علی، ۱۳۸۴، ص. ۱۸۹-۲۱۸؛ Rugh, 2007, p. 114). ساکنان مسندم به دو دسته بدوی بادیه‌نشین و شهرنشین تقسیم می‌شوند. شهرنشینان در مناطق کوهستانی شرق و واحه‌های بزرگ ساکن‌اند و بیابان‌گردند. مهم‌ترین وسیله معاش ساکنان کوهستانی شرق، کشاورزی با آب چاه است (Hawley, 1970, p. 22). تقسیم عشایر عمان متصلح در دو شاخه

کاظمی و محبوبی (۱۴۰۱) در مقاله «تکوین و تحول ملت‌سازی دولتی در امارات متحده عربی» شهیدانی هدایتی و بابایی (۱۴۰۰) در مقاله «ناپایداری‌های سیاست خارجی امارات متحده عربی، از قیام‌های عربی تا عادی‌سازی روابط با اسرائیل» و غلام‌نیا و پیرمحمدی (۱۳۹۸) در مقاله «تغییر رهبری و تحول در راهبرد منطقه‌ای امارات متحده عربی (۲۰۱۴-۲۰۲۰)»، موضوع جایگاه شکننده سیاسی و اقتصادی امارات متحده عربی را در تحولات منطقه‌ای بررسی می‌کند، اما به این موضوع اشاره ندارند که این شکنندگی ناشی از شرایط متزلزل داخلی امارات متحده عربی است. میرزائی و مدنی (۱۳۹۶) در مقاله «بررسی ساختار قدرت در منطقه غرب آسیا، با تأکید بر پنج کشور پیرامونی جمهوری اسلامی ایران (بحرین، قطر، امارات متحده عربی، کویت و عمان نیز تنها موضع نظام‌های سیاسی حاکم بر منطقه خلیج فارس و از جمله امارات متحده عربی و شیرزادی (۱۳۹۴) در مقاله «عوامل توسعه انسانی در امارات متحده عربی»، موضوع اتکای شیوخ این منطقه به نیروی کار را با توجه به ساختارهای درونی و ضعف نیروی انسانی بررسی کرده است. محمدی (۱۳۹۴) در مقاله «اختلاف‌های سرزمینی و مرزی در میان کشورهای جنوبی خلیج فارس در سال‌های ۱۹۹۵-۲۰۱۲ م. / ۱۳۷۴-۱۳۹۱ ش»، تنها موضوع منازعات برون‌مرزی را بررسی کرده و ارزانی و کشاورز (۱۳۹۵) در مقاله «شیعیان امارات متحده عربی»، گروه‌های مهاجران چند دهه اخیر را با تمرکز بر شیعیان بررسی است. کلی در مقاله «حاکمیت سرزمینی در شرق شبه‌جزیره»، ضمن رد هرگونه مفهوم مرز در سنت‌های سیاسی این منطقه، معتقد است هیچ‌گونه استفاده اختصاصی از یک دیره توسط یک عشیره مشاهده نشده است (Kelly, 1958) و

قواسم با فرهنگ حاکم بر روابط عشایر داخل نجد، آشنایی اندکی داشتند و نتوانستند در عشایر بریمی و ظاهره نفوذ داشته باشند (قاسمیان، ۱۳۹۹، ص. ۱۲۵). قواسم از سواحل ایران بودند و جغرافیای رأس الخیمه نیز توجه به فرهنگ دریایی را اقتضا می‌کرد. قواسم رأس الخیمه متکی به سواحل باطنه و مسندم بودند. منطقه باطنه و ظاهره مهم‌ترین کانون توجه مسقط و رأس الخیمه دارای دو بستر فرهنگ دریایی و نجدی بر مبنای گرایش‌های عشیره‌ای غافری و هناوی بود و با توجه به موقعیت بندری رأس الخیمه و قرارداد داشتن درخور مناسب صید و تجارت، توجه شیخ بر قایق‌های محلی بود و با لشکرکشی انگلیسی در ۱۸۲۰م/۱۲۳۵ق، به پایان رسید و زمینه برای ظهور شیخ‌نشین‌های محلی تحت‌الحمايه انگلستان فراهم شد. بنی‌یاس عشیره‌ای با ریشه در جغرافیای فرهنگی نجد بود، به عشایر بریمی، ظاهره و لیوا توجه داشت و بر چرای شتر و دام در واحه‌ها متکی بود (قاسم، ۱۴۱۹، ص. ۷۰/۲-۷۵).

در سنت‌های اعراب، نجد زمین و مکان در ترسیم مرزبندی‌های قبله‌ای اهمیت ندارد. قریه به مفهوم سکونت دائم به دو علت نبود امنیت و حاکمیت فرهنگ عشیره‌ای و نبود منابع و امکانات محلی از جمله آب و آذوقه و مراتع در حوزه نفوذ بنی‌یاس مفهوم ندارد و همین سبب شد که بنی‌یاس در دوران ترسیم مرزهای سیاسی، قلمروی خود را با تکیه بر فرهنگ عشیره‌ای به سرعت توسعه دهد (علی، ۱۴۲۷ق، ص. ۱۸۰). جوامع هوله و اقلیت یکجانشین فصلی در ساحل، به‌واسطه آشنایی با فرهنگ دریانوردی، خوی اغماض‌گری بیشتری داشتند و این فرهنگ به رهبران بنی‌یاس در نفوذ تدریجی در آبادی‌های ساحلی و در جزایر متعدد عمان متصل یاری رساند؛ به‌گونه‌ای که بخش مهمی از جزایر این

غافری و هناوی تحت تأثیر عوامل متعدد سیاسی، مذهبی و عشیره‌ای بوده است (هاولی، ۱۳۷۷، ص. ۳۲۳). عشایر بنی‌یاس و شیحوح هناوی و مابقی به‌طور قریب به اتفاق غافری‌اند (Lorimer, 1986, p. 1437). عشایر عبادلله، علویان، عوامر، بحارنه، دهامنه، غفاله، هوله، جلاله، بوکلبی‌ها، خماره، مهره یا بومپیر، محارزه، مناصیر، بنی‌مرار، مطاریش، مزاریع، نعیمی‌ها، نقیبین، بنی‌کتب، بنی‌شامل، شرقیین، شیحوح، سودان، طنیج، عتوبی‌ها، صدری‌ها، شیادین، بنی‌کعب و زعاب، در مقطع پیش از قرارداد ۱۲۳۵ق، ۱۸۲۰م. تابع رأس الخیمه بودند، شکست شیخ رأس الخیمه از انگلستان که در فرهنگ بدویان به مفهوم پایان سیادت شیخ ارشد تلقی می‌شود، سبب پراکندگی این عشایر شد (Peterson, 1977, p. 297-312) و در ادامه ابوظبی با درآمدهای حاصل از مروارید در نیمه دوم سده ۱۳ق و در ادامه با کمک نماینده سیاسی انگلستان و منابع نفتی، این عشایر را به گرد بنی‌یاس جمع کرد؛ از این رو رهبران این عشایر به‌نوعی در ارتباط با بنی‌یاس‌اند و از ابتدا نیز هویت بدوی آنها مانع از پیوندشان با فرهنگ دریایی رأس الخیمه و مسقط بود (Lorimer, 1986, p. 1432-1436). علاوه بر اعراب، گروهی از اقوام ایرانی، هندی و سیاهان آفریقایی نیز در منطقه حضور داشتند که رفتار سیاسی و اجتماعی آنها تابعی از فرهنگ غالب بود. به این ترتیب، نعیمی‌ها با وجود اینکه از گروه غافری‌ها بودند و عموماً در بریمی، شارجه، رأس الخیمه، عجمان، رمس و دیگر مناطق تحت فرمان اتحادیه قواسم حضور داشتند (هاولی، ۱۳۷۷، ص. ۳۳۷)، طی نیمه دوم سده ۱۹م. ۱۳ق، به تدریج در برابر هجوم وهابیون و مسقط به تابعیت ابوظبی درآمدند که انگلستان از آنها حمایت می‌کرد (همان، ص. ۲۳۳-۲۳۱).

امارات متحده عربی‌اند که در ادبیات سیاسی سده ۱۳ق/۱۹م. پس از قرارداد ۱۲۳۵ق/۱۸۲۰، نخستین اشاره به این دو با عنوان شیوخ متصلح نمایان شد (Hawley, 1970, p. 271). قواسم و بنی‌یاس یکی از مهم‌ترین نظام‌های عشیره‌ای سواحل جنوب شرقی خلیج فارس بودند و نقش مهمی در شکل‌گیری امارات متحده عربی از یک سو و بروز برخی مسائل سیاسی پیش روی ساکنان این منطقه در سال‌های پایانی سده ۱۳ق/۱۹م و اوایل سده ۲۰ق/۲۰م داشتند. سوابق تاریخی بنی‌یاس از نظر عشیره‌ای به مناطق داخلی نجد باز می‌گردد، اتحادیه بنی‌یاس که پس از ۱۸۲۰م/۱۲۳۵ق و به‌خصوص در نیمه دوم سده ۱۳ق/۱۹م به شکل روزافزونی بر حوزه نفوذ آن افزوده شد، متشکل از عشیره اصلی بنی‌یاس و چند عشیره دیگر بود. بنی‌یاس شامل ۱۲ عشیره کوچک است، شامل بوفلاح (Bu Falah)، سودان (Sudan)، آل سلطان، بنی شاکر، هوامیل (Hawamil)، قومسان (Gumsan)، محاربسه (Muharaba)، قبیسات (Qubaisat)، مزروعی‌ها یا مزاریع (Muzari)، صبایی‌ها (Sabaeedes) رومیسات (Rumaith) و بوفلاسه (Bu Falasa) (Peterson, 1977, p. 297-312). از نظر ساختار و تشکیلات عشیره‌ای، تمرکز و تجربه بیشتری در زمینه ایجاد پیوند با عشایر شبه‌جزیره داشته است (Heard-Bey, 1996, p. 34, Lorimer, 1986, p. 1559-11605).

عشایر هم‌پیمان در ابوظبی، کالاهایی همچون خرما، پشم و پوست حیوانات اهلی وحشی و حتی پرندگان شکاری را برای فروش عرضه می‌کردند. صید مروارید در فصول گرم، که امکان غواصی وجود داشت، انجام می‌شد. تسلط بنی‌یاس بر مناطق داخلی عمان، ناشی از پیشینه و در ادامه همگرایی با عشایر تازه‌وارد بود. عشایر این منطقه به شکل ازدواج‌های

منطقه تحت سیطره بنی‌یاس قرار گرفت (Rush, 1991, p. 39-40; Heard-Bey, 1996, p. 29).

با وجود عصبيت، هويت ملي مفهومي ندارد. ظرفيت سياسي در جامعه فاقد محدوده جغرافيايي نيز تنگ و محدود است و از قالب يك يا چند نيای مشترك فراتر نمي‌رود. همچنين مرز مليت تنگ است و هرکس از لحاظ نسب به آن مرتبط نباشد، بيگانه است (علی، ۱۳۸۴، ص. ۲۱۴). عشیره به‌علت جابه‌جایی فاقد وطن است. نظر به اینکه اتحادیه‌های عمان متصلح در مقاطع مختلف تاریخی به‌صورت مجموعه‌ای از عشایر با منافع مشترک و نظام و اندیشه بدوی بود (همان: ۱۸۹-۲۱۸)، پیوند فرهنگی محدودی میان عشایر و ساحل‌نشینان برقرار می‌شد (Miles, 1966, p. 435). در درون اتحادیه، انجمن مرکب از تمام شیوخ مأمور طرح مسائل و حل‌وفصل آن بود، به سخن شخصیت‌های برتر اهمیت داده می‌شد و رئیس یک عشیره می‌توانست پیمان‌هایی ببندد که موجب وابستگی یا استقلال عشیره شود. در نهایت رئیس عشیره برتر بر چند عشیره دیگر نیز اعمال نفوذ می‌کرد و دیگر عشایر بنابر نیازهای خود و تمایل عشیره برتر، متحد آن می‌شدند؛ اما به‌محض مرگ اشخاص، پیمان نیز ملغی می‌شد (قاسمیان، ۱۳۹۹، ص. ۵۲-۵۶). نیاز به اتحاد به‌منظور ممانعت از ناامنی، وجود یک رهبری عشیره‌ای مقتدر را طلب می‌کرد که در مرکز اتحادیه رأس‌الخیمه با شکست قواسم از انگلستان، این اقتدار شکسته و مسیر برای قدرت بنی‌یاس هموار شد (سال، ۱۳۸۰، ص. ۳۰۹-۳۱۰).

تحول در تقسیمات درونی بنی‌یاس و قواسم طی سده ۱۳ق/۱۹م

قواسم (شارجه، رأس‌الخیمه و غیره) و بنی‌یاس (دبی و ابوظبی)، دو عشیره تعیین‌کننده در شکل‌گیری

عشیره‌ای، ایجاد سیستم‌های امنیتی مشترک یا هیئت‌های مشورتی دوره‌ای یا تشکیل هیئت‌های تجاری و بازرگانی مشترک، شبکه‌ای از تعاملات درونی را در ساختار اتحادیه خود ایجاد می‌کردند که این در شکل‌گیری مرزهای سیاسی امارات متحده در دوران معاصر نقش مهمی داشته است (Rush, 1991, p. 29; Heard-Bey, 1996, p. 39-40)؛ در حالی که قواسم به سواحل باطنه و مسندم متکی بودند و تجارت، قاچاق و دزدی دریایی مهم‌ترین منبع اقتصادی آنان بود. با توجه به اینکه طی سده ۱۳/۱۹م. انگلستان به تدریج بر اقتصاد دریایی مسلط شد، ضعف مالی و مدیریتی در اتحادیه گسسته قواسم طی سال‌های پس از ۱۲۳۵ق. ضربه‌های متناوبی را بر نفوذ شیوخ قواسم در شبه‌جزیره مسندم داشت و حتی برخی عشایر که از نظر تاریخی بخشی از قواسم تلقی می‌شدند، همچون بنی کتب که شاخه نظامی مهم در عشایر متحد قواسم بودند (هاولی، ۱۳۷۷، ص. ۲۹۳-۲۹۲) نیز به تدریج به بنی‌یاس گرایش یافتند. با وجود موفقیت‌های مقطعی در ایجاد پیوند با عشایر هم‌پیمان، تمرکز قواسم بر حوزه دریا، با توجه به کارشکن‌های انگلیسی‌ها موجب ناکامی شیوخ قواسم در احیای اتحادیه خود شد (Peterson, 1977, p. 297-312)

مهم‌ترین متحدان قواسم یعنی نعیمی‌ها، از سه شاخه فرعی بوخریبان، خواطر و بوشامس‌اند که این سه شاخه به صورت عشایری زندگی می‌کردند و به نسبت بنی‌یاس با فرهنگ ساحلی و دریا ارتباط داشتند (Lorimer, 1986, p. 2/1558-155; Kelly: 1958, p. 18). به جز بوخریبان، دو عشیره دیگر در درجه دوم اهمیت قرار دارند و اصولاً محدوده واحدی برای آنان ترسیم نمی‌شود. اما متحدان اصلی قواسم در رأس الخیمه خواطر هستند و در اصل شاخه‌ای از نعیمی‌های بریمی به حساب می‌آیند که

در گذر زمان، فرهنگ نجدی در میان آنان کم‌رنگ شد و خوی تجارت پیشگی داشتند. در دوران حضور مستقیم انگلستان و تسلط این قدرت دریایی بر خلیج فارس، این سه گروه ضربه‌های متعددی را در ضدت با استعمار تجربه کردند و در مقابل بنی‌یاس که کمترین تعارضی با منافع انگلستان در دریا نداشت، شاخه‌های متعدد قواسم به تدریج با ضعف و اختلافات داخلی مواجه شدند. رقابت شاخه‌های بنی‌یاس و قواسم از جمله خواطر و بوخریبان طی دهه‌های بعد از قرارداد ۱۲۳۵ق. باعث ایجاد منافع مشترک نمایندگان سیاسی انگلستان و بنی‌یاس و حمایت تسلیحاتی و سیاسی انگلستان از عشایر متحد بنی‌یاس و توسعه قلمروی آنان در نجد شد؛ تا جایی که شیخ ابوظبی تا ۱۹۵۰م. ۹۰ درصد عمان متصالح را تصرف کرد. تا پیش از ۱۸۲۰م/۱۲۳۵ق، عشایر بزرگی همچون نعیمی‌ها، از متحدان اصلی قواسم بودند. موطن اصلی بنی نعیم، که هم‌اکنون علاوه بر امارات متحده عربی در عربستان سعودی، قطر، بحرین نیز پراکنده‌اند، ناحیه ظاهره است. بنی نعیم از دو تیره اصلی آل بوشامس یا شوامس و آل بوخریبان تشکیل شده‌اند. شوامس عمدتاً در بوریمی و ظاهره ساکن‌اند و بوخریبان عمدتاً ساکن عجمان و شارجه‌اند (Lorimer, 1986, p. 1558-1559; Kelly, 1958, p. 18). بنی‌نعیم به دو صورت ساکن و بیابان‌نشین زندگی می‌کردند (هاولی، ۱۳۷۷، ص. ۲۹۴). شارجه دومین پایگاه اتحادیه قواسم و عمدتاً از عشیره بنی کتب، یکی از بازوهای نظامی اتحادیه قواسم، تشکیل شده بود. بنی کتب نیز که از مهم‌ترین شاخه‌های متحد قواسم در دهه‌های نخستین سده ۱۳/۱۹م به شمار می‌آیند و جزء شاخه بوخریبان‌اند که دامنه نفوذ آنان از شمال سلطان‌نشین عمان تا منطقه ظاهره امتداد داشت. در اثر رویدادهای نیمه

حاکم بر این منطقه، دو گروه بیابان‌گرد و دریانورد در دوره‌های مختلف بر بنادر مهم شبه‌جزیره تسلط داشته‌اند. قواسم از دسته مهاجران با صبغه فرهنگی دریانوردی و بنی‌یاس، نمونه بارزی از عشایر بادیه‌نشین با صبغه فرهنگی صحراگردی‌اند. عمان متصلح (Trucial coast) یا سواحل قواسم (Duck, 1975, p. 200)، سواحل دزدان (Pirate Coast) (هاولی، ۱۳۷۷، ص. ۳-۴؛ مجتهدزاده، ۱۳۸۸، ص. ۴۵)، شیوخ متصلح (Hawley, 1970, p. 1427; Lorimer, 1986, p. 271) یا الساحل المتهدان (هاولی، ۱۳۷۷، ص. ۳-۴) و شیخ‌نشین‌های متصلح (Trucial Sheikhdoms) نامیده شد (Hawley, 1968, p. 432; Kelly, 1970, p. 271). اتحادیه قواسم تا پیش از قرارداد ۱۸۲۰م/۱۲۳۵ ق، تحت نفوذ شیخ رأس‌الخیمه بود. در آغاز قرن نوزده میلادی/۱۳ ق، قواسم به‌عنوان یک گروه تجارت‌پیشه و متکی بر ناوگان دریایی خود که به‌دلیل کاهش رونق تجاری این منطقه به دزدی دریایی روی آورده‌اند، قدرت برتر را در سواحل جنوب شرقی از شبه‌جزیره قطر تا مسندم به خود اختصاص دادند. اما این جریان با لشکرکشی نیروهای انگلیسی در ۱۸۲۰م/۱۲۳۵ ق، به پایان رسید. با افول ناوگان دریایی و دوران نظارت بر ناوگان‌های دریایی، توازن قوا به نفع بنی‌یاس تغییر کرد. تا نیمه قرن نوزده به‌دلیل سیاست‌های انحصارگرایانه انگلستان، اتحادیه قواسم با مشکلات بیشتری مواجه و تجزیه شد. در مقابل بنی‌یاس با تقویت روابط عشیره‌ای با شاخه‌های مختلف ساکن در مناطق داخلی عمان متصلح و بریمی، ظفره، ظاهره و غریه، روز به روز بر حوزه نفوذ خود افزود و عشایر این منطقه را به گرد اتحادیه‌ای با محوریت ابوظبی واداشت. هم‌زمان عشایر و گروه‌های دخیل در امر صیادی نیز به گرد متحدان بنی‌یاس درآمدند.

دوم سده ۱۳ق/۱۹م. بنی کتب به ابوظبی متمایل شدند و این در گرایش شارجه به پذیرش ریاست بوظبی بر اتحادیه مؤثر بود. به‌واسطه بروز اختلافات و ضعف تدریجی در دریا، میان هشت شاخه عشیره بوخریبان تفرقه شکل گرفت و بیشتر اعضای این عشیره مهم در شهرها و روستاهای ایران، ابوظبی و دیگر نقاط پراکنده شدند (Lorimer, 1986, p. 2/1558-1559; Kelly, 1958, p. 18). تعداد زیادی از ساکنان مناطق دیگری همچون جزیره الحمرا و ام‌القوین نیز از بوخریبان‌اند و عشایر زعاب و بوعلی بیشتر از همین تیره به شمار می‌آیند که با کمرنگ‌شدن پیوندهای سنتی آنان، شرایط برای قدرت‌یابی بنی‌یاس فراهم شد (محمدالعابد، ۱۴۰۶ق، ص. ۷۰). بنی نعیم، غفاله و بنی کتب از مهم‌ترین متحدان قواسم در نیمه دوم سده ۱۳ق. از نظارت شارجه و رأس‌الخیمه خارج شدند. در نیمه دوم سده ۱۳ق

قدرت مسقط و امرای نجد در میان عشایر متحد خود در بریمی، به‌دلیل بروز مشکلاتی با عثمانی‌ها و اختلافات داخلی عمان به وجود آمد. در مقابل، شیخ ابوظبی با حمایت مالی و تسلیحاتی انگلستان در میان بدویان نفوذ کرد (Kelly, 1958, p. 18, Lorimer, 1986, p. 2/1204).

۴. عوامل مؤثر بر تحولات عمان متصلح در سده ۱۳ق/۱۹م.

۴-۱. تأثیر شرایط محیطی بر فراز و فرود قدرت

قواسم و بنی‌یاس

منطقه جنوب شرقی خلیج فارس یا عمان متصلح، به دو حوزه متفاوت ساحلی با فرهنگ تجارتمندی و منطقه داخلی با فرهنگ بادیه‌نشین نجد تقسیم می‌شود. منطقه ساحلی همواره در معرض حملات و مهاجرت از داخل بود. در این میان با توجه به شرایط

مروارید در خلیج فارس و مسیرهای داخلی نجد، مواردی است که طی سده ۱۳/ق ۱۹م به بهبود موقعیت ابوظبی در عمان متصل کمک کرد. البته باید نقش نمایندگان سیاسی انگلستان را در این جریان در نظر داشت (Lorimer, 1986, p. 1431).

ابوظبی یک لنگرگاه کوچک مخصوص قایق‌های محلی و محل مناسبی برای خرید و فروش کالاهای عشایر بنی‌یاس و متحدان آن بود. عشایر در دام‌پروری نیز به شیخ ابوظبی وابسته بودند که این به واسطه انتقال علوفه از مسیر ایران و هند به عشایر مسندم از مسیر رأس الخیمه و سپس ابوظبی بود. کالاهای مورد نیاز عشایر شامل حبوبات، برنج، قند و شکر، منسوجات و غیره نیز با هماهنگی انگلیسی‌ها از مسیر ابوظبی در درون عمان متصل توزیع می‌شد (Heard-Bey, 1996, p. 202) و حضور در صیدگاه‌های مروارید و ارائه خدمات به ناخدایان و صیادان مروارید، بستر برای عرضه این کالاها بود (Lorimer, 1986, p. 2/1439). همچنین حجم کالا تابعی از میزان موفقیت در تجارت مروارید بود (Carter, 2005, p. 187-189).

از مهم‌ترین عوامل توجه شیوخ بنی‌یاس به ابوظبی، موقعیت آن در حدفاصل مرزهای خشکی و دریایی و موقعیت نسبتاً جزیره‌ای آن برای در امان بودن از دستبرد عشایر بدوی بر عربستان بوده است. قرارگرفتن ابوظبی در مرکز صیدگاه‌های مروارید در جزایر، بستری برای استقرار موقت برخی تجار محلی ایرانی و غیر ایرانی بود. این مسئله سبب کسب درآمدهای محلی برای سران بنی‌یاس بود که در افزایش توان مالی آنها برای جلب نظر دیگر شیوخ در تأسیس اتحادیه اهمیت داشت (Heard-Bey, 1996, p. 202). جزیره دلما از مراکز صید مروارید در خلیج فارس بود که همه ساله در فصل تابستان

به تدریج عشایر مهمی همچون نعیمی‌های ظاهره و بریمی، ظواهری‌های بریمی، مزاریع، مناصیر و غیره به اتحادیه بنی‌یاس پیوستند و برخی دیگر همچون بنی‌کتب، بوشامس و مزاریع به ناچار خود را از حوزه نفوذ قواسم خارج و به گرد متحدان ابوظبی پیوستند. حلقه پایانی این جریان در سال ۱۹۷۱ با خروج انگلستان از این منطقه و شکل‌گیری امارت متحده عربی به رهبری ابوظبی کامل شد.

بنی‌یاس عدنانی تبار در ابتدای سده ۱۳/ق ۱۹م هم‌پیمان رأس‌الخیمه بود (خروسی، ۱۴۲۲ق، ص. ۲۷۶). امروزه منطقه تحت نفوذ بنی‌یاس امروزه شامل دو امارت نشین ابوظبی و دبئی است، اما در ابتدا در مناطق بریمی و لیوا پراکنده بودند. شیخ دبئی به اتحاد با دیگر عشایر داخلی تمایل نداشت و این مانع وسعت این امارت شد. شیخ دبئی با عشایر ضعیف و بی‌طرف عمان متصل ارتباط داشت. امارت ابوظبی با ۳۴۰۶۷ کیلومتر مربع وسعت، ۸۶/۶۷ درصد کل امارات متحده عربی را به خود اختصاص داده است (Peterson, 1977, p. 297-312). با وجود این، به دلیل اتکای آن به قبایل بیابان‌گرد، ابوظبی سرزمینی خشک است که ۷۰ درصد وسعت آن را بیابان لم‌یزرع تشکیل می‌دهد. شیخ ابوظبی نسبت به دبئی از نظر وسعت و تعداد عشایر متحد، در موقعیت بسیار بازتری قرار گرفت. به علاوه برخلاف ابوظبی، امارت نشین دبئی تنها از یک منطقه ماسه‌ای ساحلی با چند ناهمواری اندک تشکیل شده است که چندان مناسب چرای دام نیست. تفاوت‌های جغرافیایی قواسم و بنی‌یاس به شکل میزان دوری از تنگه هرمز و باطنه در نحوه تعامل با انگلستان، ارتباط با عشیره‌های داخلی و پیوند با اقتصاد محلی مؤثر بود و در نهایت مجموع این عوامل به ابوظبی کمک کرد. قرارگرفتن ابوظبی در نزدیکی مهم‌ترین مراکز صید

یک از گروه‌های درگیر در منازعات مرزی در شرق شبه‌جزیره عربستان به‌طور کلی از تصویری که راجع به مرز وجود دارد، اطلاعی ندارند» (Ibid, p. 19).

تا سال ۱۲۳۵ق/ ۱۸۲۰م. شیخ رأس‌الخیمه به‌دلیل اهمیت نسبی این بندر در میان مجموع دیره‌های پراکنده، فرد ارشدی بود که شیوخ دیره‌ها او را می‌شناختند. اما نظارت رأس‌الخیمه بر دیره‌های مسندم یا عمان متصلح جنبه رسمی نداشت و شیوخ تنها برای حفظ وضع موجود و ممانعت از بروز درگیری و یا تأمین مایحتاج خود، اتحادیه‌ای را تشکیل داده و رهبری نسبی شیخ رأس‌الخیمه را پذیرفته بودند. در نتیجه دوام اتحادیه به قدرت نفوذ حاکم رأس‌الخیمه بستگی داشت و هر لحظه همراه با تغییر در وضع موجود، امکان گسیختگی شرایط هم‌پیمانی وجود داشت. تا پیش از قرارداد صلح عمومی ۱۲۳۵ق، قدرت رأس‌الخیمه در برابر تهدیدات انگلیسی‌ها و امرای منطقه از عوامل مهم تبعیت عشایر بریمی و دیگر مناطق عمان متصلح از قواسم بود؛ اما با تجزیه حوزه نفوذ قواسم و ایجاد واحدهای سیاسی متعدد طبق سیاست انگلستان، عشایر این منطقه به تدریج از اتحاد با رأس‌الخیمه بیرون آمدند و زمینه برای شکل‌گیری حوزه نفوذ بنی‌یاس فراهم شد (Heard-Bey, 1996, p. 26-28).

در این میان، پیمان اتحاد به‌منظور تأمین امنیت دیره‌ها، مهم‌ترین عامل در روابط با ابوظبی بود. مهم‌ترین ویژگی آل‌نهیان، در اختیار داشتن ابوظبی، یک بندر دارای آب شیرین در یک منطقه خشک و بیابانی بود. همچنین وجود مناطقی با قابلیت چرای دام و نیاز به بندر کوچک برای صدور کالا، عشایر متعدد این مناطق را به اتحاد با شیخ ابوظبی واداشت. بنی‌یاس به تدریج و هم‌زمان با ضعف قواسم، با دیگر عشایری متحد شد که مهم‌ترین آنها شامل مناصیر،

گروه‌های مختلف صیاد و تاجر از ایران و هند برای صید به آنجا می‌رفتند. عشیره مزاریع که در کار خدمت به صید مروارید بودند، با نابودی رأس‌الخیمه، حفظ موقعیت خود را در هم‌پیمانی با بنی‌یاس دیدند.

۴-۲. تأثیر شرایط انسانی و مفهوم دیره در ترسیم مرزهای سیاسی

اتکای جوامع بدوی به مراتع و کمبود آن، موجب شده است تا عشایر محل موقت و دوره‌ای چرای دام‌های خود را تعیین کنند. این محل مشخص چند واحه را در بر می‌گرفت و در صورت دارابودن چند چاه آب، به «دیره» شهرت داشت که همان محدوده نفوذ یک عشیره است. عشایر در اطراف حلقه‌های چاه به‌صورت فصلی اسکان می‌یافتند. در برخی موارد این حلقه‌های چاه به‌صورت رشته قنات‌هایی که به سبک کاریزهای ایرانی است، چندین دیره را به یکدیگر پیوند می‌زند. خصوصیت کوچ‌نشینی موجب شده است تا دیره به هیچ وجه مفهوم سرزمین یا مرز سیاسی نداشته باشد. با کاهش یا افزایش قدرت هر عشیره، محدوده دیره آن عشیره نیز توسعه و یا کاهش می‌یابد؛ چنان‌که درباره بریمی و موقعیت عشیره ظواهری‌ها مشاهده می‌شود. تا پیش از دهه ۱۹۶۰م، تنها دو مفهوم اتحادیه عشیره‌ای و دیره در فرهنگ سیاسی عمان متصلح رایج بود. در مقاله «حاکمیت سرزمینی در شرق شبه‌جزیره» ضمن رد هرگونه مفهوم مرز در سنت‌های سیاسی این منطقه، نوشته شده است: «تاکنون هیچ گونه استفاده اختصاصی از یک دیره توسط یک عشیره مشاهده نشده است» (Kelly, 1958, p. 22). «در میان ساکنین شبه‌جزیره عربستان، هیچ درکی از حاکمیت سرزمینی و نه حتی برداشت اجمالی از مفهوم حاکمیت، نه در میان شیوخ و نه در میان زیردستان آنها وجود ندارد» (Ibid, p. 17-19). او در جای دیگر می‌نویسد: «هیچ

تعدد دیره ظواهر* در منطقه بریمی نیز در قدرت ابوظبی تعیین‌کننده بود و در معادله تجارت دریایی ظواهر، مزارع و مناصیر با تجربه پیشین از اتحادیه قواسم، بازوی نظامی و اداری ابوظبی بودند. طی سده ۱۹ و ۲۰ بنی‌یاس از ظواهری‌های مسلح به تفنگ انگلیسی برای نفوذ در بریمی و تضعیف نعیمی‌های متحد سنتی قواسم استفاده کرد. شیخ ابوظبی هم‌زمان به تحریک بوشامس، یکی از شاخه‌های نعیمی علیه دیگر شاخه‌های بوخریبان کمک کرد. این فعالیت‌ها از مهم‌ترین عوامل کاهش تدریجی نفوذ سلطان مسقط و قواسم در منطقه بریمی و سلطه ظواهری‌ها در حمایت از آل‌نهیان در ابوظبی بود (Sweet, 1964, p. 260-273; Heard-Bey, 1996, p. 260).

مسقط طی نیمه دوم سده ۱۹م. توجه شاخه عشایری بوخریبان را جلب و از آن حمایت کرد. ظواهری‌ها و بوخریبان در سده ۱۳ق/۱۹م وزنه تعادل قدرت میان ابوظبی و مسقط در بریمی شدند. ظواهری‌ها و بوخریبان در سده ۱۳ق/۱۹م، وزنه تعادل قدرت میان ابوظبی و مسقط در بریمی شدند. بوخریبان در برابر دست‌اندازی‌های ابوظبی به‌ناچار، روابط خود را با مسقط تقویت کرد. بوشامس یکی از شاخه‌های نعیمی علیه دیگر شاخه آن یعنی بوخریبان اقدام کرد که عامل نفوذ سلطان مسقط در بریمی بودند و به فرایند دودستگی در بنی نعیم کمک کردند. تحریک جریان‌های ضد قواسم و اباضی‌ها، از مهم‌ترین عوامل کاهش تدریجی نفوذ سلطان مسقط و رأس‌الخیمه در منطقه بریمی و در ادامه سلطه ظواهری‌ها بر بریمی به نام و تحت حمایت مستقیم ابوظبی بود. هرچند مسقط طی نیمه دوم سده ۱۹م. توجه شاخه عشایری بوخریبان را جلب و از آن

مزارع، بنی‌کتب، نعیمی‌ها و دیگر ظواهریون‌اند. این وضع به تقویت پیمان‌های اتحاد میان طرفین کمک کرد (قاسمیان، ۱۳۹۹، ص. ۱۳۲). مزارع از مهم‌ترین متحدان قواسم، در نیمه دوم سده ۱۳ق. متحد بنی‌یاس بودند. با توجه به اینکه مزارع با در اختیار داشتن دیره‌های متعدد و هم‌زمان ناوگان‌هایی از قایق‌های کوچک در کار صید مشغول بودند، ابوظبی از طریق اتحاد نه‌تنها از قایق‌های آنان در موارد منازعات عشیره‌ای با شارجه، رأس‌الخیمه و شیخ قطر استفاده کرد، بلکه با ایجاد شرایط مناسب برای حضور تجار ایرانی، هندی و انگلیسی در دلما و ابوظبی، منبع درآمد مهمی را به دست آورد. مزارع نقش مهمی در تأمین منابع مالی و تأمین امنیت ابوظبی ایفا کردند (Heard-Bey, 1996, p. 29). نخستین همکاری مزارع و مناصیر با ابوظبی در واقعه مهاجرت بوفلاح به محل کنونی دبی در سال ۱۸۳۳ م/۱۲۳۷ق، اتفاق افتاد (Rush, 1991, p. 39-40). مزارع از متحدان اصلی بنی‌یاس‌اند که طی سده ۱۳ق/۱۹م از متحدان قواسم به شمار می‌آمدند. از میان عشایر متحد قواسم بنی نعیم، غفاله و بنی کتب به جز سال‌های آغازین سده ۱۳ق/۱۹م، تحت نظارت مستقیم شارجه و رأس‌الخیمه نبودند (Kelly, 1968, p. 18; Lorimer, 1986, p. 2/1204).

مناصیر در لیوا و بریمی متحد قواسم و سپس بنی‌یاس بودند. از مهم‌ترین عوامل پیوند سیاسی بنی‌یاس و مناصیر، تکیه بر دیره‌هایی بود که تحت نظارت شیوخ مناصیر در دهه ۱۹۶۰م، با حمایت مستقیم انگلیس به محدوده نظارت سیاسی یا نفوذ ابوظبی پیوستند. دیره مناصیر، مزارع، ظواهر و غیره در تعیین قدرت و در ادامه مرزهای ابوظبی مؤثر بود.

* - Dhawahir

حمایت کرد و با کمک این شاخه از بدویان محلی، بخشی از نفوذ سنتی خود را در بریمی حفظ کرد و با سیاست یک بام و دو هوای انگلیسی‌ها در حمایت هم‌زمان از ظواهری‌ها و بوخریبان، این دو وزنه، تعادلی در ایجاد توازن میان ابوظبی و مسقط در بریمی شدند. در ادامه این شرایط در دوره تعیین مرزهای سیاسی شیخ ابوظبی با حمایت انگلستان، دیره‌های بوشامس و ظواهری‌ها را به امارت ابوظبی ضمیمه کرد و مناطق تحت نفوذ مسقط، که گاهی آل سعود و آل نهبان به آن دستبرد می‌زدند و از حدود تاریخی آن به شدت کاسته شده بود، با حضور مستقیم بوخریبان و چند عشیره دیگر از بنی غافر و هوامیل در اختیار سلطان مسقط قرار گرفت (Rush, 1991, p. 39-40). به این ترتیب تا ابتدای سده ۲۰م، ابوظبی با دو روش اتکا به سنت‌های قبیله‌ای و تکیه بر قدرت روزافزون انگلستان و تأمین ابزارهای قدرت، از نمایندگی سیاسی انگلستان به تدریج بر حوزه نفوذ و قدرت خود در جنوب شرق خلیج فارس افزود.

۳-۴. تأثیر تحولات منتهی به کشف نفت بر تقویت

موقعیت ابوظبی و شکل‌گیری امارت متحده عربی

عمان متصالح طی دهه‌های نخست سده ۲۰م. با سیاست حکومت انگلستان، به تدریج با مفهوم مرزهای سیاسی آشنا شد و نتیجه ترسیم مرزهای آن توسط ژولیان والکر انگلیسی این بود که یکی از پیچیده‌ترین ساختارهای اداری و تقسیمات سیاسی در دنیا را دارد. طی سال‌های پس از جنگ جهانی اول تا تأسیس کشور جدید امارات متحده عربی در ۱۹۷۱م/۱۳۵۰ ش، شاهد تقسیم و تجزیه سرزمینی بیشتر در درون شیوخ محلی بود. شارجه برخلاف دبی و ابوظبی، به صیدگاه‌های مروارید نزدیک نبود. با وجود اینکه شارجه قلمروی کوچکی را شامل می‌شد،

ضعف مالی موجب اعتراض برخی ساکنان آبادی‌های تابع شارجه، همچون شیخ بندر رأس‌الخیمه و آبادی فجیره، دبا و کلبا شد و در دوران ریاست خالد بن احمد القاسمی شیخ شارجه (۱۹۱۴-۱۹۲۴) بر امارت شارجه، برخی از این آبادی‌ها به دنبال جدایی از شارجه برآمدند. از ۱۹۲۴ خاندان قاسمی شارجه با مشکلات زیادی مواجه شد که مهم‌ترین آن سنت کودتا و عزل و نصب بوده است (مجتهدزاده، ۱۳۸۸، ص. ۳۷۰). پادگان هوایی انگلستان در شارجه در دوران ریاست شیخ سلطان بن صقر دوم (۱۹۲۴-۱۹۵۱) تأسیس شد. شیخ روستای کلبا که از دوره جنگ جهانی اول به دنبال جدایی از محدوده شارجه بود، در ۱۹۴۸م. به هدف خود دست یافت. شیخ روستای فجیره نیز در ۱۹۵۲ با حمایت انگلستان، یک شیخ‌نشین مستقل شناخته شد. شیخ فجیره و ام‌القویین و عجمان از دهه ۱۹۶۰م. ضمن تقویت پیوند با ابوظبی و دبی، تجربه دیگر شیوخ محلی را در جذب تجارت از بنادر ایران دنبال کردند. شیخ عجمان برای رفع مشکل پراکندگی عشیره خود، به حمایت نماینده انگلیسی مقیم شارجه متوسل شد (Zahlan, 1989, p. 15). زمزمه‌هایی از جدایی این بندر از شارجه، از سال ۱۹۱۴ در رأس‌الخیمه، که صقر بن خالد-شیخ شارجه- آن را به محمد بن سلیم سپرد، شنیده می‌شد. محمد در ۱۹۱۹ از سوی فرزند خود شیخ سلطان بن سلیم عزل شد و سلطان مدعی جدایی از شارجه بود. نماینده انگلیس در ۱۹۲۱م، این ادعا را شناسایی کرد (Rugh, 2007, p. 142). شیخ جدید-سلطان بن سلیم- از ۱۹۲۱ تا ۱۹۴۸ شیخ بود و در ۱۹۴۵ امتیاز نفت رأس‌الخیمه را به شرکت نفت ایران و انگلیس واگذار کرد؛ هرچند نفت در رأس‌الخیمه تا دهه ۱۹۸۰م. کشف نشد. شیخ به دنبال ادامه سیاست ضد انگلیسی، در معرض توطئه اطرافیان قرار گرفت. در نهایت در

مؤسس امارات متحده عربی) با حمایت مستقیم نیروهای انگلیسی و دیگر شیوخ ارشد آل‌نهیان، روند نفوذ در بریمی و مناطق داخلی مسندم را دنبال کرد. بریمی تا پیش از نفوذ بنی‌یاس در اختیار مناصیر، ظواهر، نعیمی‌ها و بنی‌کتب بود و نعیمی‌ها به‌طور سنتی در آن نفوذ بیشتری داشتند (Rugh, 2007, p. 52). بریمی که در گذشته با نام‌هایی همچون جو، تعام، توآمیه آن را می‌شناختند، دارای محدوده‌ای به وسعت ۹۸۵ کیلومتر مربع است (Lorimer, 1986, p. 243; Miles, 1966, p. 1283)؛ اما منطقه مورد اختلاف میان سه کشور همسایه، بیش از ۱۳۵ هزار کیلومتر مربع را شامل می‌شود و از جنبه‌های مختلف کشاورزی، سیاسی و عشیره‌ای از اهمیت خاصی برخوردار است (جعفری ولدانی، ۱۳۷۴، ص. ۲۰۷) و در طول تاریخ در سر راه نجد به عمان ساحلی قرار داشته است. این منطقه به‌علاوه محلی برای تأمین مایحتاج بخشی از عشایر داخل نجد و واسطه آنان با عمان ساحلی و بنادر کوچک واقع در سواحل جنوب شرقی خلیج فارس بوده است (همان: ۲۰۸).

عشایر مناصیر، مزاریع، ظواهریون و غیره نقش مهمی در گسترش مرزهای ابوظبی در مناطق داخلی عمان متصالح داشتند (Rugh, 2007, p. 42). از اواسط سده ۱۳/۱۹م تاکنون، شیخ به حمایت عشایر زیردست برای حفظ قدرت خود ادامه داد و عشایر نیز برای تأمین مایحتاج و فروش محصولات خود، به شیخ ارشد مقیم ابوظبی وابسته بودند و او را مرکز حل‌وفصل امور، حفظ وضع موجود و بروزیافتن منازعات خونین بر سر واحه و محدوده دیره می‌دانستند. این سیستم که تحت نظارت نمایندگان سیاسی انگلستان مدیریت می‌شد، به تدریج شاخه آل‌نهیان از عشیره بنی‌یاس را در ابوظبی در موقعیتی برتر از قواسم قرار داد (Heard-Bey, 1996, p. 34). طی

۱۹۴۸م به دست شیخ صقر بن محمد (۱۹۴۸-۲۰۰۹) برکنار شد که انگلیسی‌ها از او حمایت می‌کردند. از دهه ۱۹۵۰م. رأس‌الخیمه با رشد روزافزون دبی و ابوظبی و همراهی با انگلستان با وجود مشکلات مختلف و ادعاهای مرزی از طرف امام مسقط و شیوخ مسندم، به حیات خود ادامه داد. به‌جز دبی و ابوظبی، در میان شیوخ محلی شبه‌جزیره مسندم، تنها امتیازات نفتی شارجه و رأس‌الخیمه به شرکت‌های خارجی اهمیت یافت و این امتیازها به جایی نرسید. از سال ۱۹۵۰ تا ۱۹۶۷، این دو شیخ‌نشین محلی نتوانستند به نفت دست یابند. تنها از ۱۹۷۴ نفت، به‌عنوان منبع درآمد محدود برای شارجه شناخته شد. امتیاز نفت رأس‌الخیمه پس از سال‌ها اکتشاف، با نتایج مهمی مواجه نشد و این درآمد در آستانه استقلال شیوخ از انگلستان افزایش یافت. راه‌های تجاری ابوظبی طی سال‌های ۱۹۶۵ تا ۱۹۷۹ با کمک‌های مالی ابوظبی و دبی به شارجه آسفالت و شارجه به مراکز مهم عمان متصالح متصل شد. راه ام‌القوین و رأس‌الخیمه به شارجه نیز با هزینه ابوظبی به بهره‌برداری رسید. اما طی سال‌های ۱۹۱۴ تا ۱۹۷۱ دو شیخ‌نشین دبی و ابوظبی شاهد ترقی بودند. در ابتدا ترقی به‌واسطه تجارت مروارید و حضور تجار ایرانی انجام شد و سپس از دهه ۱۹۵۰، درآمد‌های نفتی جایگزین شد. با این وصف، تولید نفت زمینه برتری موقعیت ابوظبی و دبی در میان شیخ‌نشین‌های محلی عمان متصالح (امارات متحده عربی) را فراهم کرد. در ابتدا شیخ صقر تا ۱۹۲۸ در ابوظبی امیر بود و او در نهایت به دست برادرزاده خود شخبوط بن سلطان (۱۹۲۸-۱۹۶۶) عزل و سپس به قتل رسید و از این پس حکومت به دست شاخه سلطان، دومین فرزند زاید قرار گرفت که تا عصر حاضر ادامه دارد و به آل سلطان شهرت دارند. شیخ شخبوط -پدر شیخ زاید-

نفی، سیل کمک‌های مالی خود را به عشایر عمان متصلح سرازیر و از این طریق، راه را برای پذیرش رهبری خود در کشور تازه تأسیس امارات متحده عربی فراهم کرد. این وضع حتی شیوخ رأس الخیمه را وادار به همراهی با ابوظبی کرد که تمایل چندانی به همراهی با او نداشت. در این مقطع امنیت (العنزى، ۱۹۸۶ق، ص. ۲۱۳-۲۲۱)، شیوخ یک اصل حیاتی تلقی می‌شد که تنها با وجود منابع مالی گسترده ابوظبی تأمین می‌شد.

با افزایش کمک‌های مالی و نفوذ در شیوخ محلی عمان متصلح، زمینه پذیرش رهبری آل‌نهیان در زمان تأسیس امارات متحده عربی فراهم شد (Rush, 1991, p. 344-346؛ قاسم، ۱۹۸۹ق، ج. ۷۰/۵-۷۵)؛ به طوری که در زمان ترسیم مرزهای سیاسی در ۱۹۵۸، ۹۰ درصد خاک واحد تازه تأسیس امارات متحده عربی به واسطه پیوندهای قبیل‌ای به امارت ابوظبی ضمیمه شد (قاسم، ۱۹۸۹ق، ج. ۱۵۹/۵). با وجود تعیین مرزهای دریایی و خشکی، باز هم اختلافات میان شیوخ تا دهه ۱۹۹۰م. ادامه یافت و بسیاری موارد همچنان حل نشده است. مهم‌ترین اختلافات مربوط به شارجه - دبی، شارجه - ام‌القوین و شارجه - فجیره بود که برخی تا دهه ۱۹۹۰م. حل شد و بعضی سبب بروز درگیری در سواحل امارات در دهه‌های اخیر شده است (همان، ص. ۱۵۴-۱۶۰). سواحل ابوظبی بهترین منطقه صید مروارید در تمامی خلیج فارس بود و این در فرایند مهاجرت و استقرار رهبران عشایر محلی و قدرت‌یابی تدریجی ابوظبی مؤثر بود (قاسم، ۱۹۸۹ق، ج. ۷۰/۲-۷۵؛ Lorimer, 1986, p. 566-67, 572-576, 641-43, 756-758). به این ترتیب، کمک‌های مختلف به شیوخ متصلح موجب وابستگی روزافزون آنان به ابوظبی شد و در نهایت در ۱۹۷۱ به هنگام خروج رسمی انگلستان

سده ۱۳/۱۹م و اوایل ۲۰، بنی‌یاس از ظواهری‌ها به عنوان ابزاری برای نفوذ در بریمی و تضعیف نعیمی‌های این منطقه استفاده کرد که به طور سنتی متحد قواسم و قدرت برتر در مناطق داخلی عمان متصلح بودند؛ به این ترتیب که شیخ ابوظبی در مرحله نخست، ظواهری‌ها را تحریک به یورش به برخی شیوخ دیره‌های نعیمی می‌کرد که همچنان به صورت محدود هم‌پیمان قواسم بودند و سپس از طریق ایجاد پیوندهای نسبی با رهبران ظواهری، نفوذ خود را در دیره‌های آنان افزایش می‌داد؛ موضوعی که درباره مناصیر و دیگر عشایر نیز مشاهده می‌شد (Rush, 1991, p. 51-54).

ابوظبی طی ۱۸۵۵-۱۹۰۸م/۱۲۷۲-۱۳۲۳ق، به اوج توسعه در بریمی و مناطق تحت نفوذ قواسم رسید (Litwak, 1981, p. 52). زاید با همین سیاست در ظاهره نفوذ کرد و انگلستان را به پذیرش چنین وضعیتی در خور العدید به دلیل حضور عشیرت قبسات - یکی از شاخه‌های بنی‌یاس - در این منطقه واداشت (جعفری ولدانی، ۱۳۷۴، ص. ۱۹۴-۱۹۸). نتیجه این وضع، تعلق بخش اصلی خور العدید به ابوظبی در دوره تعیین مرزهای سیاسی در دهه ۶۰ و ۷۰ سده ۲۰ بود. در نیمه اول سده ۲۰م. ابوظبی و دبی از اوضاع متشنج و اختلافات داخلی قواسم با مقامات انگلیسی بر سر مسائل مختلف بهره و راه پیشرفت را در پیش گرفتند. دبی در سال ۱۹۰۲ در نتیجه استقرار گمرک در بنادر ایران ظاهر شد و پس از آنکه تعداد زیادی از تجار لنگه به این بندر مهاجرت کردند، راه پیشرفت را در پیش گرفت. ابوظبی نیز با سیاست مدارا با دیگر شیوخ این مناطق و بهره‌گیری از منازعات سیاسی قواسم (هالیدی، ۱۳۶۰، ص. ۲۷۵؛ مجتهدزاده، ۱۳۸۸، ص. ۱۸۳-۱۸۴)، از آغاز دهه ۱۹۴۰ تا ۱۹۷۰ به واسطه منابع

از خلیج فارس، آنان به‌طور دسته جمعی ابوظبی را به رهبری فدراسیون امارات متحده عربی پذیرند (هالیدی، ۱۳۶۰، ص. ۲۷۵).

در ۱۹۷۰ و ۱۹۷۱ بحث ایجاد اتحادیه شیوخ با محوریت تصمیمات سیاسی انگلستان، سبب شد تا در ۲ دسامبر ۱۹۷۱ از اتحاد هفت شیخ‌نشین (ابوظبی، دبئی، شارجه، عجمان، ام‌القویین، رأس‌الخیمه و فجیره)، اتحادیه امارات بر مبنای یک قانون اساسی تدوین شود و رأس‌الخیمه که مهم‌ترین بازنده این فرایند یکصد ساله قدرت و هم‌پیمان میمان شیوخ تلقی می‌شد، به‌ناچار در ۱۹۷۲ ریاست ابوظبی را بر اتحادیه پذیرفت. یک رئیس و یک نائب رئیس از سوی اعضای شورای عالی به مدت پنج سال بر نظام فدرالی حاکم است. طی دهه‌های پس از تأسیس امارات متحده، ابوظبی به دلیل قدرت برتر و منابع مالی بیشتر، رهبری مطلق اتحادیه را در انحصار خود قرار داد. تنها مانع ایجاد انحصار کامل، قوانین اتحادیه و نارضایتی‌های آتی قواسم از شرایط کنونی است. هرچند اختلافات درونی بنی یاس بین آل نهیان و آل مکتوم نیز طی دهه‌های بعد از شکل‌گیری دبئی در ۱۸۳۰م، زمینه بروز اختلافاتی بود، اما این مهم با سیاست همسویی این دو با نمایندگان محلی انگلستان به حاشیه رفت.

در ۱۹۷۶م. قانون چرخش قدرت به‌صورت ۵ سال به یک موضوع بحرانی در روابط شیوخ بدل شد. با پایان مهلت ابوظبی، موضوع انتخاب مرکز دوم اتحادیه به‌نوعی شیوخ را در تنگنا قرار داد، برخی شیوخ با نداشتن امکانات بندری و جمعیت کمتر از ۱۰ هزار نفر، که به یک روستا شبیه بود، قدرت تحمل بار مسئولیت سازمان‌های دولتی را نداشتند. در این وضعیت، دو راه در پیش روی اتحادیه قرار گرفت: بازگشت به دوران قبل از استقلال و پایان قیومیت

مستقیم انگلستان و نظارت مستقیم ایران یا پذیرش رهبرهای دائمی ابوظبی. در ۱۹۷۶ شیخ زاید در اقدامی تبلیغاتی اعلام کرد دیگر تمایلی به رهبری اتحادیه ندارد و به همین سبب هجوم شیوخ برای جلب توجه آل نهیان شروع شد. ساختار و تقسیمات سیاسی شیخ‌نشین‌های عضو اتحادیه به‌نوعی تبعیض سیاسی و اداری را در سطوح کلان نشان می‌دهد، به‌جز ابوظبی که محدوده سرزمینی آن به‌تنهایی هشت برابر مجموع شش امارت دیگر است، ام‌القویین دیگر شیخ‌نشین‌ها از چند واحد جداگانه تشکیل شده‌اند. شارجه از پنج قسمت، عجمان از سه قسمت و سه شیخ‌نشین دیگر هریک شامل دو قسمت جداگانه‌اند (Sweet, 1964, Heard-Bey, 1996, p. 260-265; مجتهدزاده، ۱۳۸۸، ص. ۱۵۸-۱۶۵) در دبئی به‌عنوان هم‌قبیله آل نهیان، وضعیت متفاوت است، شیخ راشد به‌جز ریاست آل‌مکتوم، نایب‌رئیس اتحادیه امارات متحده بود و ریاست مجلس این کشور طی سال‌های ۱۹۷۲-۱۹۹۰م را بر عهده داشت. ازدواج راشد با الشیخه لطیفه دختر شیخ حمدان، فرزند شیخ زاید کبیر از آل‌نهیان، این دو خاندان را به‌طور نسبی و به‌ظاهر در یک راستا قرار داد (Zahlan, 1989, p. 96-97). هرچند بین این دو اختلافات تداوم یافت، اما در سایه تحولات سیاسی و اقتصادی کمتر دیده شد. رشد اقتصادی دبئی طی دهه ۷۰ و ۸۰ در سایه حمایت امنیتی ابوظبی دنبال شد (Heard-Bey, 1996, p. 114; Rugh, 2007, p. 260). این تعدد مناطق زمینه نبود تعادل در میان مرزهای سیاسی این شیخ‌نشین‌هاست. تا سال ۱۹۶۶ تنها ۲۰۰ کارمند رسمی در ابوظبی حضور داشتند و در ۱۹۷۰ به ۲۰۰۰ نفر رسید. در نیمه ۱۹۷۰، این نیرو به ۱۵ هزار نفر بالغ شد و از ۱۹۶۶ تا ۱۹۷۱ تعداد دیپارتمان‌های ابوظبی به ۳۰ عدد رسید. در ۱۹۷۰ جمعیت این

از نیمه دوم سده ۱۳ق/۱۹م، زمینه برای نفوذ شیخ ابوظبی به واسطه پیوند روزافزون با عشایر فراهم شد. تا نیمه قرن نوزده به دلیل سیاست‌های انحصارگرایانه انگلستان و تقویت روابط عشیره‌ای بنی‌یاس با شاخه‌های مختلف ساکن در مناطق داخلی عمان متصلح و بریمی، ظفره، ظاهره، لیوا و غیره بر حوزه نفوذ ابوظبی در داخل مسندم و عشایر و گروه‌های دخیل در امر صیادی و بیابانگردی افزوده شد. عشایر مهمی چون نعیمی‌های ظاهره و بریمی، ظواهری‌های بریمی، مزاریع، مناصیر و غیره به اتحادیه بنی‌یاس پیوستند و بنی‌کتب، بوشامس و مزاریع که از همراهان نزدیک شیوخ رأس الخسمه بودند، به ناچار خود را از حوزه نفوذ قواسم خارج کردند و به گرد متحدان ابوظبی پیوستند. حلقه پایانی این جریان در سال ۱۹۷۱ با خروج انگلستان از این منطقه و شکل‌گیری امارت متحده عربی به رهبری ابوظبی کامل شد.

منابع

- ارزانی، حبیب‌رضا، و کشاورز، زهرا سادات (۱۳۹۵). شیعیان امارات متحده عربی. *شیعه‌شناسی*، (۵۴)، ۶۳-۹۴.
- https://www.shiitestudies.com/article_26356.html
- جعفری ولدانی، اصغر (۱۳۷۴). *تحولات مرزها و نقش ژئوپولتیک آن در خلیج فارس*. قومس.
- خروسی، سلیمان (۱۴۲۲ق). *ملاح من تاریخ عمان*. مکتب النشر و التوضیح.
- سالم، عبدالعزیز (۱۳۸۰). *تاریخ عرب پیش از اسلام* (باقر صدری‌نیا، مترجم). علمی فرهنگی.
- سردارنیا، خلیل‌الله و عزیز، زهرا (۱۳۹۴). *تحولات دنیای عرب و ثبات سیاسی در امارات متحده*

امارت حدود ۴۸ هزار نفر بود و در ۱۹۷۵ به ۱۰۰ هزار نفر رسید (هاولی، ۱۳۷۷، ص. ۳۳۷). مسئله مهم مرتبط با جلب رضایت اعضای اتحادیه از سوی ابوظبی، طی دهه نخست رهبری مربوط به انتخابات بود که اگر اصلاحاتی در آن انجام شد، تأمین‌کننده منافع همه اعضای اتحادیه نبود. مسئله جانشینی شیخ زاید، نیروهای مسلح و بسیاری دیگر از مسائل حیاتی دیگر تنها به‌علت توان مالی ابوظبی طی دهه ۱۹۷۰م تاکنون ادامه داشته است. طی این دوره دیگر شیخ‌نشین‌های شارجه، رأس الخیمه، ام القوین، فجیره و عجمان با تحولات مهمی مواجه نشدند و عمده حوادث مربوط به این شیوخ خرد به تغییرات درون خانواده حاکم محدود می‌شد که در آن زمان تعداد آنها بین ۱۰ تا ۲۰ نفر بود و جمعیت هر شیخ‌نشین از ۵۰۰ تا ۵۰۰۰ نفر تجاوز نمی‌کرد؛ از این رو به‌جز شارجه و رأس الخیمه، دیگر شیوخ اهمیت چندانی نداشتند (مجته‌زاده، ۱۳۸۸، ص. ۱۲۴).

۵. نتیجه

منطقه جنوب شرقی خلیج فارس یا عمان متصلح با فرهنگ بادیه‌نشین و مطابق با الگوهای فرهنگی نجد عربستان و منطقه ساحلی، در معرض دسترسی بدویان داخلی است. برخی عشایر منطقه، مهاجر بودند و آشنایی محدودی با بادیه‌نشینان داشتند. قواسم هرچند در مقطعی از سقوط صفوی تا آغاز قاجار، اتحادیه‌ای را با صبغه فرهنگی دریانوردی ایجاد کرد، اما با شکست ۱۸۲۰م/۱۲۳۵ق عشیره پرجمعیت‌تر بنی‌یاس با خوی بادیه‌نشین دوام اتحادیه قواسم را با کمک نیروهای انگلیسی به چالش کشیدند و براساس فرهنگ توانمندی شیخ ارشد و از هم گسیختگی و ایجاد شیخ‌نشین‌های پراکنده عشایر این منطقه، به تدریج از اتحاد با رأس الخیمه بیرون آمدند و

۱۷۶.

[10.29252/PIAJ.2022.225224.1179](https://www.sid.ir/paper/166934/fa)

مجتهدزاده، پیروز (۱۳۸۸). شیخ‌نشین‌های خلیج فارس، مؤسسه عطایی.

محمدالعابد، صالح (۱۴۰۶ق). دور القواسم فی خلیج الفارسی، ۱۷۴۷-۱۸۲۰. مطبعه الالعانی.

محمدی، فاطمه (۱۳۹۴). اختلاف‌های سرزمینی و

مرزی در میان کشورهای جنوبی خلیج فارس در

سال‌های ۱۹۹۵-۲۰۱۲م. / ۱۳۷۴-۱۳۹۱. پژوهش

در تاریخ، ۶(۲)، ۱۱۵-۱۳۹.

https://pdtsj.ut.ac.ir/article_70747.html

میرزائی، حسین، و مدنی، مصطفی (۱۳۹۶). بررسی

ساختار قدرت در منطقه غرب آسیا. تحقیقات

سیاسی و بین‌المللی، ۹(۳۲)، ۳۱-۶۶.

https://sanad.iau.ir/journal/pir/Article/598080?j_id=598080

هالیدی، فرد (۱۳۶۰). عربستان بی سلاطین (بهرام

افراسیابی، مترجم). سپهر.

هاولی، دونالد (۱۳۷۷). دریای پارس و سرزمین‌های

متصالح (حسن زنگنه، مترجم). همسایه.

References

Al-Ali, A. S. (2005). *Ancient Arab on the threshold of bethat* (H. Ansari, Trans.). Amir Kabir Publication. [In Persian].

Al-Anzi, A. (1996). *Aman Al-Khalij al-Farsi, Draseh fi al-Asab and Al-Ma'atiyat*. Al-Draseh Al-Khalij and Al-Jazeera Al-Arabiya Society. [In Arabic].

Ali, J. (1980). *Al-Mafsal Fi Tarikh al-Arab before Islam*. School of Ennahda, Tabata Al-Thulasa. [In Arabic].

Arzani, H., & Keshavarz, Z. (2015). Shiites of the United Arab Emirates. *Shiismology*, (54), 63-94. [In Persian].

Carter, R. (2005). The history and prehistory of pearling in the Persian Gulf. *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 48(2), 139-209.

<https://www.jstor.org/stable/25165089>

Duck, A. J. (1975). *Arab states of the lower*

عربی. روابط خارجی، ۷(۴)، ۱۹۱-۲۱۸.

<https://www.sid.ir/paper/166934/fa>

شهیدانی هدایتی، مهدی، و بابایی، محمدرضا

(۱۴۰۰). ناپایداری‌های سیاست خارجی امارات

متحدۀ عربی؛ از قیام‌های عربی تا عادی‌سازی

روابط با اسرائیل. *مطالعات سیاسی جهان اسلام*،

۱۰(۳)، ۶۴-۸۴.

[10.30479/PSIW.2021.15389.2986](https://www.sid.ir/paper/166934/fa)

شیرزادی، رضا (۱۳۹۴). عوامل توسعه انسانی در

امارات متحدۀ عربی. *جستارهای سیاسی معاصر*،

۱۶(۱۶)، ۱۱۹-۱۳۸.

https://politicalstudy.ihcs.ac.ir/article_1771.html

علی، احمدصالح (۱۳۸۴). عرب کهن در آستانۀ بعثت

(هادی انصاری، مترجم). امیرکبیر.

علی، جواد (۱۴۲۷ق). *المفصل فی تاریخ العرب قبل*

الاسلام، مکتب‌النهضة، طبعته الثالثه.

العنزی، عبدالله (۱۴۱۶ق). *امن الخلیج الفارسی*،

دراسه فی الاسباب و المعطیات. مجله الدراسه

الخلیج و الجزیره العربیه، جامعه کوی.

<https://ecat.kfml.gov.sa/ipac20/ipac.jsp?session=Q706682I7470B.4982&profile>

غلام‌نیا، هادی، و پیرمحمدی، سعید (۱۳۹۸). تغییر

رهبری و تحول در راهبرد منطقه‌ای امارات

متحدۀ عربی (۲۰۱۴-۲۰۲۰). *فصلنامه روابط*

خارجی، ۱۱(۴)، ۸۱-۱۱۱.

https://frqjournal.csr.ir/article_118392.html

قاسم، جمال زکریا (۱۴۱۹ق). *تاریخ الخلیج*

الفراسی {الحديث والمعاصر}. دارالحضاره

القومی والثقافه.

قاسمیان، سلمان (۱۳۹۹). شیخ‌نشین‌های خلیج فارس

و هویت تاریخی. مرکز نشر کتاب.

کاظمی، حجت، و محبوبی، محمد (۱۴۰۱). تکوین و

تحول ملت‌سازی دولتی در امارات متحدۀ عربی.

رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی، ۱۴(۱)، ۱۴۹-

- Arabic].
- Litwak, R. (1981). *Security in the Persian Gulf, sources of inter-state conflict*. International Institute for Strategic Studies. https://books.google.com/books/about/Security_in_the_Persian_Gulf_Sources_of.html?id=NO1tAAAAMAAJ&hl=en
- Lorimer, J. G. (1986). *Gazetteer of the Persian Gulf, Oman and central Arabia*. Grey International West Mead.
- Man, C. (1962). *Abu Dhabi, births of an oil sheikhdom*. Clarence Mann. <https://www.abebooks.com/first-edition/Abu-Dhabi-Birth-Oil-Sheikhdom-Mann/31549650331/bd>.
- Miles, S. B. (1966). *Countries and tribes of the Persian Gulf*. Frank Cass and Co. ITD. <https://hdl.loc.gov/loc.gdc/gdclccn.19015476>
- Mirzaei, H., & Madani, M. (2016). Investigating the power structure in the West Asia region, with an emphasis on the five peripheral countries of the Islamic Republic of Iran. *Political and International Research*, 9(32), 31-66. <https://sanad.iau.ir/journal/pir/Article/598080?jid=598080> [In Persian].
- Mohammad Al-Abad, S. (1986). *Durr al-Qwasim in the Persian Gulf, 1747-1820*. Al-Alani Press. [In Arabic].
- Mohammadi, F. (2014). Territorial and border disputes among the southern countries of the Persian Gulf in the years 1995-2012. *Journal of Research in History*, 6(2), 115-139. https://pdsj.ut.ac.ir/article_70747.html [In Persian].
- Mojtahedzadeh, P. (2009). *The sheikhdoms of the Persian Gulf*. Atai Institute. [In Persian].
- Peterson, J. E. (1977). Tribes and Politics in Eastern Arabia. *Middle East Journal*, 31(3), 297-312. http://www.jepeterson.net/sitebuildercontent/sitebuilderfiles/tribes_and_politics_in_ eastern_arabia.pdf
- Qasim, J. Z. (1998). *The history of Al-Khalij al-{Farsi} hadith and modernity*. Dar al-Hadarah al-Qoumi and Thaqafa. [In Persian].
- Gulf. The Middle East Institute. <https://www.abebooks.com/Arab-states-Lower-Gulf-PeoplPolitics/30611936432/bd>
- Ghasemian, S. (2019). *Persian Gulf sheikhs and historical identity*. Book Publishing Center. [In Persian].
- Gholamnia, H., & Pirmohammadi, S. (2018). Leadership change and transformation in the regional strategy of the United Arab Emirates (2014-2020). *Foreign Relations Quarterly*, 11(4), 81-111. https://frqjournal.csr.ir/article_118392.html [In Persian].
- Halliday, F. (1981). *Arabia without Sultans* (B. Afrasiabi, Trans.). Sepehr Publication. [In Persian].
- Hawley, D. (1970). *The Trucial states*. George Allen & Unwind LTD. https://archive.org/stream/in.ernet.dli.2015.131534/2015.131534.The-Trucial-States_djvu.txt
- Hawley, D. (1998). *The Persian Sea and the reconciled lands* (H. Zanganeh, Trans.). Hamsayeh Publication. [In Persian].
- Heard-Bay, F. (1996). *From Trucial states to United Arab Emirates: A society in transition* (2nd ed.). Longman. <https://archive.org/details/fromtrucialstate000hear>
- Jafari Veldani, A. (1995). *Border developments and its geopolitical role in the Persian Gulf*. Qomes Publication. [In Persian].
- Kazemi, H., & Mehboubi, M. (2022). The development and evolution of nation-building in the United Arab Emirates. *Journal of Political and International Approaches*, 14(1), 149-176. [10.29252/PIAJ.2022.225224.1179](https://doi.org/10.29252/PIAJ.2022.225224.1179) [In Persian].
- Kelly, J. B. (1958). Sovereignty and jurisdiction in Eastern Arabia. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs)*, 34(1), 16-24. <https://doi.org/10.2307/2605863>
- Kelly, J. B. (1968). *Great Britain and the Persian Gulf, 1795-1880*. Oxford University Press.
- Khorosi, S. (2001). *Malameh in the history of Oman*. Maktoal al-Nashar wa al-Tawzi. [In

- Rugh, A. B. (2007). The political culture of leadership. In *The Political Culture of Leadership in the United Arab Emirates* (pp. 217-236). Palgrave Macmillan US.
<https://www.amazon.com/Political-Culture-Leadership-United-Emirates/dp/1403977852>
- Rush, A. L. (1991). Buraimi memorial. *SA Memorial*, 31(1).
- Salem, A. (2001). *Arab history before Islam* (B. Sadriniya, Trans.). Elmi Farhangi Publication. [In Persian].
- Sardarnia, Kh., & Azizi, Z. (2014). Developments in the Arab world and political stability in the United Arab Emirates. *Journal of Foreign Relations*, 28, 191-218 [In Persian].
- Shahidani Hedayati, M., & Babaei, M. (2021). The instabilities of the foreign policy of the United Arab Emirates; From the Arab uprisings to the normalization of relations with Israel. *Journal of Political Studies of the Islamic World*, 7(4), 64-84.
<https://www.sid.ir/paper/166934/fa> [In Persian].
- Shirzadi, R. (2014). Factors of human development in the United Arab Emirates. *Journal of Contemporary Political Studies*, 6(16), 119-138.
https://politicalstudy.ihcs.ac.ir/article_1771.html [In Persian].
- Sweet, L. E. (1964). Pirate or politics Arab societies of the Persian Gulf, 18th century. *Ethno History*, 11(3), 262-280.
<https://www.jstor.org/stable/i220870>.
- Zahlan, S. R. (1989). *The Making of the Modern Gulf States, Kuwait, Bahrain, Qatar, the United Arab Emirates and Oman*. Routledge.
<https://www.routledge.com/The-Making-of-the-Modern-Gulf-States-Kuwait-Bahrain-Qatar-the-United/Zahlan/p/book/9781138184152>